

М. О. Карп'як

Соціальна ексклюзія в Україні: ознаки та форми прояву в сучасному суспільстві

Вивчається проблематика формування соціальної ексклюзії в Україні та досліджується еволюція цього явища. У контексті здійсненого дослідження обґрунтовуються причини, що лежать в основі формування явища соціальної ексклюзії в Україні на ранніх етапах державотворення, висвітлюються проблеми, що зумовлюють її поширення у сучасному українському соціумі, та наслідки впливу на суспільство. Здійснено категоріальний аналіз явища соціальної ексклюзії, зокрема за формами прояву, критеріями та чинниками, масштабами поширення, рівнями формування і характером соціальних зв'язків. На основі здійсненого аналізу виявляються особливості прояву соціальної ексклюзії в Україні на різних етапах розвитку українського суспільства.

Ключові слова: соціальна ексклюзія, нерівність, соціально-економічні трансформації, соціальна структура суспільства, депривація, дискримінація, соціальні зв'язки.

Постановка проблеми. У світлі сучасних соціально-економічних трансформацій та розвитку ідей універсалізації індивідуальних прав і потреб особистості актуалізуються питання необхідності подолання нових форм нерівності та пошуку ефективних механізмів консолідації та інтеграції суспільних систем з метою уникнення проявів негативних соціальних явищ, що загрожують національній безпеці, запобігання відстороненню окремих груп населення від суспільного життя, формування стійких соціальних зв'язків та міжособистісної кооперації, що передусім є важливою умовою успішного розвитку держави та суспільства загалом.

Сьогодні відомо, що досягнення високих показників економічного зростання, нарощення обсягів ВВП та створення додаткової доданої вартості не є запорукою ефективності розвитку держав та регіонів, оскільки, як показує практика, такий процес все частіше призводить до розшарування населення і виникнення супутніх проблем, найважливішими серед яких є зростання нерівності і бідності, а також поширення явища соціальної ексклюзії, обмеження можливостей для індивідів повною мірою реалізовувати свій особистісний потенціал.

Зміни, які відбуваються сьогодні в Україні, відзначаються амбівалентністю свого впливу: з одного боку позитивні зрушення у бік необхідних реформ (значний поступ у децентралізації, реформі АТУ та місцевого самоврядування, розвитку соціальної сфери), з іншого – загострення соціальної напруги внаслідок нестабільності, «слабких місць» або недосконалості самого процесу реформування, збільшення розривів у доходах, зростання обмеженості доступу значних верств населення до ресурсів, зокрема до основних соціальних послуг тощо.

Крім того, окремою проблемою українського суспільства сьогодні є втрата (або «випадіння» із суспільного життя) частини території України і водночас виникнення пов'язаних з цим проблем, таких як формування «ексклюзованих» регіонів, а саме частини населення, яка опинилася на тимчасово непідконтрольних територіях Донбасу і Криму (ці особи водночас залишаючись громадянами України, не мають реальної можливості бути учасниками суспільних процесів на її території) та частини населення, яка відноситься до внутрішньо переміщених осіб (переселенців).

Всі ці питання вимагають розроблення усвідомленої ефективної та довгострокової державної політики для запобігання процесам деформації соціальної структури суспільства, його поляризації та маргіналізації, розриву соціальних зв'язків, поширенню соціальної ексклюзії у різних формах її прояву та уникнення негативного впливу цих явищ на подальший розвиток України та її регіонів.

Аналіз останніх досліджень. У науковій літературі проблематику соціальної ексклюзії розглядали такі науковці, як П. Абрахамсон, А. Турен, А. Сен, Н. Тихонова, Л. Курмишева, О. Рєвнінцева, А. Дмитрієва, Л. Овчарова, Ю. Савельєв, С. Оксамитна, В. Хмелько та ін. У своїх працях, визначаючи категорію «соціальна ексклюзія», вони вивчали та досліджували її з різних підходів – від концепції соціальної стратифікації та функціональної теорії справедливості (з позиції «підходу можливостей» та оцінювання умов життя людей) до концепцій розподілу суспільних благ та рівності цивільних і соціальних прав індивідів (поняття ексклюзії пов'язується з різного роду обмеженнями, створеними суспільством). Таким чином, концепція соціальної ексклюзії еволюціонувала від пояснення формування депривованих соціальних груп, що пов'язане з існуванням бідності, до розриву соціальних зв'язків і обмеження можливостей доступу до суспільних інститутів та заходів. Утім, попри значну кількість наукових праць у царині дослідження явища соціальної ексклюзії, недостатньо опрацьованим залишається питання обґрунтування форм та особливостей прояву соціальної ексклюзії, а також динаміки її поширення саме в українському суспільстві.

Метою статті є вивчення явища соціальної ексклюзії в українському суспільстві, а саме: теоретизація проблеми формування соціальної ексклюзії в Україні та дослідження еволюції цього явища протягом періоду незалежності; категоріальний аналіз явища соціальної ексклюзії та обґрунтування особливостей її прояву в сучасному українському суспільстві.

Основні результати дослідження. Аналізуючи підходи до розуміння явища соціальної ексклюзії, можемо зазначити, що на сучасному етапі розвитку суспільства найбільш повно її слід розглядати з позиції нерівності та доступу до соціальних можливостей (зокрема до інститутів суспільства, передусім до системи соціальних послуг), відсутності необхідних соціальних умов для функціонування людини. Визначаючи соціальну ексклюзію як нерівний доступ до можливостей, якими володіє суспільство на певному етапі свого розвитку, охарактеризуємо її як процес виключення індивіда або соціальної групи із соціальних відносин внаслідок нестачі у них певних прав та наявності низки обмежень щодо доступу до інституцій, які розподіляють ресурси та надають соціальні послуги, участі в економічно чи соціально значущій активності і оплачуваній праці, можливостей впливати на прийняття управлінських рішень на місцевому чи регіональному рівнях, залученості до мереж соціальних взаємовідносин і підтримки внаслідок нестачі базових компетенцій, різного роду дискримінації та матеріального становища.

Проблема соціальної ексклюзії в українському суспільстві почала формуватися із самих початків зародження української держави, коли наслідки розпаду старої соціалістичної моделі призвели до зубожіння переважної частини населення внаслідок різкої зміни умов господарювання, а перерозподіл ресурсів спричинив їх концентрацію в руках відносно нечисельної соціальної групи. Відповідно, масштабне падіння рівня життя більшої частини громадян поступово призвело до втрати ними своїх соціальних позицій, ослаблення соціальних зв'язків, деградації та маргіналізації окремих соціальних груп. Раніше повністю

забезпечені індивіди раптом опинилися за межами не лише своєї соціальної групи, але і загалом соціуму, водночас, відповідно, позбавлені можливостей впливу на соціально-економічні процеси у суспільстві або просто втративши до них інтерес через бідність, депривацію або деградацію. Як наслідок, в Україні відбувся процес деформації соціальної структури, а нерівний доступ до ресурсів та соціальних можливостей спричинив формування та поширення соціальної ексклюзії у різних формах її прояву.

Найбільше постраждали безробітні громадяни, але і ті, хто мав роботу, опинилися у не набагато кращому становищі, адже гіперінфляція та низькооплачувана зайнятість переважної кількості населення не давали змоги повною мірою адаптуватися до тогочасних різючих соціально-економічних трансформацій. Відтак на фоні сформованої кризової ситуації в українському суспільстві різко процвітала несправедливість. Соціальні інститути, які виявилися не готовими до подібних викликів, не змогли повною мірою надавати якісні соціальні послуги. Медицина, освіта та інші сфери соціального забезпечення потерпали від корупції, оскільки послуги, які держава декларувала як безкоштовні, зрештою неофіційно почали фінансуватися з кишені звичайних громадян.

Окремою проблемою стала ситуація, яка склалася у сільській місцевості та регіонах, віддалених від обласних центрів. Значне скорочення освітніх, медичних і культурних закладів у цих місцевостях довелося закрити через брак фінансування; крім цього, значно скоротився рівень зайнятості, а масове безробіття стало звичайним явищем. Унаслідок обмеження основних прав і відсутності можливостей у більшості населення для задоволення своїх потреб і реалізації особистісного потенціалу в українському суспільстві почали активно проявлятися негативні соціальні явища, а масштаби поширення соціальної ексклюзії призвели до значної його поляризації та маргіналізації.

Найбільше проблема соціальної ексклюзії в Україні пов'язана з економічними факторами, які здебільшого стосуються ринку праці. Серед основних можна визначити такі: тривале безробіття, низький рівень оплати праці, трудність працевлаштування, робота не за фахом тощо. До інших економічних причин відносяться погані житлові умови, низька участь у споживанні, незабезпечена та «негідна» старість, загалом низька якість життя. Сьогодні до економічних причин поширення соціальної ексклюзії в Україні додаються також інші, не менш важливі виклики, пов'язані з розвитком українського суспільства та формуванням особистісної ідентичності індивідів (що, зокрема, не могло мати місця і проявлятися в умовах існування радянської системи), а саме: обмеження членства у громадських організаціях, низька громадська і політична участь населення, зумовлена обмеженнями конституційних прав і свобод людини і громадянина, зокрема свободи слова, високим рівнем корупції, особливо в інституційній сфері, зниженням рівня мотивації і т. ін.

Аналіз найхарактерніших причин поширення соціальної ексклюзії в Україні та її наслідків для населення і держави представлено на рис. 1.

Соціальну ексклюзію в Україні можна проаналізувати за низкою категорій. Оскільки на початковому етапі незалежності та формування української держави її поширення здійснювалося на фоні бідності та депривації, відсутності можливостей та доступу до основних соціальних послуг (тобто мав місце соціально-економічний фактор впливу), то з часом вона набула нових форм прояву, зокрема як соціокультурна, психо-фізіологічна, політико-правова, територіально-просторова та ін.

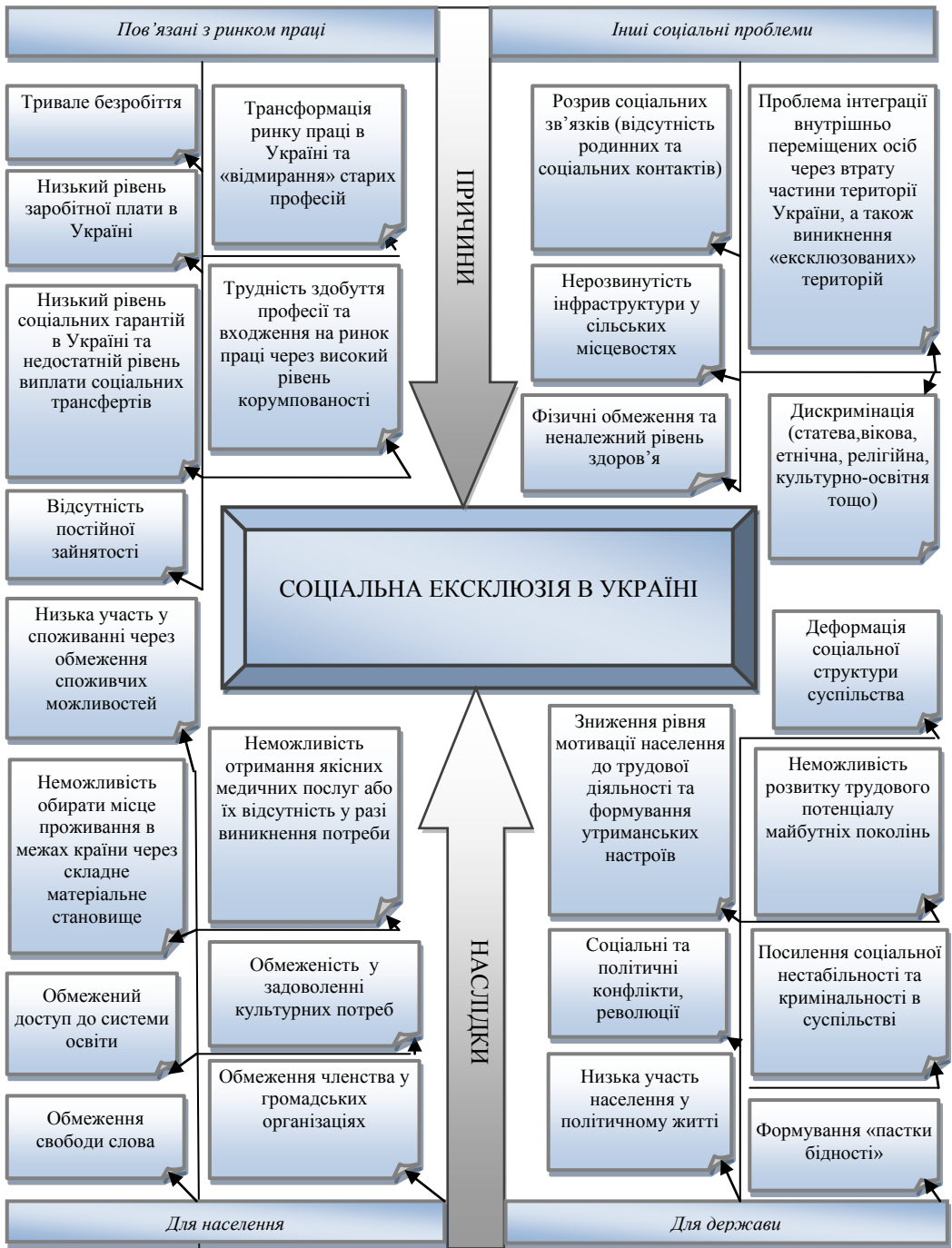

Рис. 1. Причини і наслідки соціальної ексклюзії в Україні

Джерело: складено автором.

Аналіз проявів соціальної ексклюзії за критеріями або чинниками впливу є досить широким, оскільки чималим є перелік самих чинників, які зумовлюють

її поширення в Україні. Загалом їх можна класифікувати на визначені групи, зокрема чинники фізичного, соціального, територіального (за місцем проживання) виміру, культурного характеру, політико-правові, психологічні, соціетальні, матеріальні та інші чинники. Не можна також однозначно визначити, який саме чинник прояву соціальної ексклюзії має місце в той чи інший момент часу, оскільки вони можуть переплітатися або діяти одночасно. Оцінювання нинішньої соціально-економічної ситуації дозволяє виділити такі основні чинники, що впливають на поширення соціальної ексклюзії в Україні, а саме:

- обмеження споживчих можливостей (ринок товарів і послуг);
- обмеження доступу до житла (придбання або оренда);
- обмеження свободи пересування (придбання авто, доступності та зручності громадського транспорту, особливо у віддалених районах);
- обмеження доступу до високооплачуваної праці (з різних причин, включно з низьким рівнем освіти);
- обмеження доступу до якісних соціальних послуг, зокрема освіти та охорони здоров'я;
- обмеження доступу до соціальних інститутів через їх нерозвиненість або відсутність (дитячі садки, паліативи, центри розвитку для осіб з фізичними та розумовими вадами, психологічні поради, консультативні центри для родин і т. п.);
- обмеження можливостей стосовно культурного дозвілля та організації відпочинку (участі у культурних заходах, подіях, туризмі, зокрема закордонних подорожах);
- обмеження можливостей політичного залучення (низький рівень участі населення у політичному житті).

За масштабами поширення соціальну ексклюзію можна визначити як локальну (окремі індивіди, соціальні групи, маргінальні спільноти, які формуються хаотично, без певної причинно-наслідкової закономірності; наслідками можуть бути спосіб життя таких осіб чи груп, небажання розвиватися, лінивість, байдужість, відсутність або низький рівень мотивації до трудової діяльності, депресивні стани, утриманські настрої), регіональну (коли соціальна ексклюзія поширюється вже не на окремих людей, а на певні території; яскравим прикладом такого виду ексклюзії для України є тимчасово непідконтрольні території Донбасу і Криму, сільські місцевості, де практично нерозвинута інфраструктура (організаційно-комунікаційна, соціальна), окремі територіальні громади чи регіони, які можна віднести до статусу депресивних або депривованих), загальносуспільна (поширена у масштабах цілої держави; особливо спостерігалася в Україні у період розпаду Радянського Союзу, коли більшість населення опинилася на межі бідності, за межами своїх соціальних груп і загалом соціуму, втративши свої соціальні позиції, позбавлена можливостей впливу на соціально-економічні процеси у суспільстві).

Оцінюючи соціальну ексклюзію за категоріями виключених соціальних груп, сьогодні в Україні до таких відносять:

- безробітних, зокрема тих, які протягом тривалого часу залишалися у цій категорії;
- малозабезпечених громадян, особливо багатодітні сім'ї;
- молодь (переважно від 16 до 25 р., без досвіду першого місця праці);
- громадян похилого віку;
- жінок з маленькими дітьми (особливо тих, що перебувають у декретному відпуску – вони найбільше потерпають від соціальної ізоляції);

- осіб з обмеженими можливостями;
- етнічні та релігійні меншини;
- внутрішньо переміщених осіб і мігрантів.

Одним із важливих аспектів соціальної ексклюзії є також такий чинник, як розрив життєво важливих соціальних зв'язків. Він полягає насамперед у відсутності серед оточуючих осіб, які могли б допомогти у разі нагальної потреби. На його основі можна також виміряти соціальну ексклюзію за характером соціальних зв'язків у суспільстві, а на виході отримати оцінку рівня міжособистісної соціальної взаємодії. Так, на основі аналізу, здійсненого вітчизняними науковцями С. Оксамитною та В. Хмельком, динаміка міжособистісної соціальної взаємодії в Україні є вельми несприятливою, оскільки все більше людей відчувають себе залишеними у важку хвилину без допомоги від тих, хто міг би її надати. Вони припускають, що «це явище є виявом міжособистісного відчуження, яке супроводжує розширення ареалу егоїстичного індивідуалізму, пов'язаного з природою процесів первісного накопичення капіталу в нашому суспільстві» [1].

Аналіз соціальної ексклюзії за рівнями формування дозволяє визначати її з двох підходів (у широкому і вузькому розумінні). Перший – макрорівень – розглядає її з позицій суспільства і зосереджується на відсутності доступу до механізмів інтеграції, роблячи акцент на тому, хто має владу виключати і кого при цьому виключають [2]. Основою за такого підходу є дискримінація.

Характерні прояви дискримінації в українському суспільстві сьогодні можна спостерігати у сфері зайнятості, оплати праці, у ставленні до етнічних, релігійних меншин, пенсіонерів, жінок з маленькими дітьми та молодих осіб без досвіду першого місця праці (прийом на роботу, встановлення рівня заробітної плати для таких осіб), за гендерною ознакою тощо. Слід зазначити, що законодавство України забезпечує рівність трудових прав усіх громадян, незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності, статі, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, роду і характеру занять, місця проживання та інших обставин; забороняється необґрунтована відмова у прийнятті на роботу, обмеження прав чи встановлення переваг при укладенні, зміні та припиненні трудового договору [3]. Утім, незважаючи на перелічені ознаки законодавчого захисту трудових прав вітчизняних громадян, сьогоднішня ситуація на ринку праці свідчить про інші факти, зокрема про такі дискримінаційні прояви, як¹:

- обмежений доступ до інформації через усні повідомлення про вакансії, вимоги до кандидатів, що не стосуються ділових якостей працівника (вікові обмеження, місце проживання, побажання щодо сімейного стану та інші характеристики);
- упереджене ставлення при прийомі на роботу жінок (сприйняття жінок роботодавцями як менш корисної робочої сили внаслідок уявлень про те, що жінці треба поєднувати трудову діяльність з родинними обов'язками, тому від неї меншою мірою слід чекати значних зусиль чи орієнтації на кар'єрне зростання; вимога до жінки, яку приймають на роботу, виконувати певні неформальні зобов'язання, наприклад, не планувати народження дітей, не виходити заміж тощо, за умови невиконання яких жінка може бути звільнена з роботи);
- надання переваги чоловікам у прийомі на роботу, за інших рівних умов (особливо важко конкурувати з чоловіками жінкам фертильного віку,

¹ Згруповано автором на основі [4].

- оскільки роботодавець допускає можливість її тимчасової відсутності на роботі через народження дитини, що з економічного погляду недоцільно);
- гендерна нерівність, що проявляється, зокрема, щодо рівня заробітної плати і кар'єрного зростання (коли чоловіки частіше обіймають керівні посади, ніж жінки, або коли жінка, маючи однаковий з чоловіком рівень освіти та кваліфікації, отримує меншу заробітну плату лише тому, що її формальний статус виявляється нижчим і т. п.);
 - дискримінація осіб з обмеженими можливостями, які зазнають труднощів із реалізації своїх прав (основним при цьому є питання ставлення, а не нестача ресурсів, інтолерантність та несприйняття таких осіб як повноправних учасників суспільного життя; особи з розумовими відхиленнями та фізичними порушеннями стикаються з найсильнішими формами дискримінації, у них майже немає іншого вибору, окрім перебування в установах соціального захисту та спеціалізованих клініках, що зазнають хронічного недофінансування та нестачі кваліфікованого персоналу);
 - дискримінація за віковим критерієм (особливо поширена у сфері працевлаштування, незважаючи на формальну заборону її в Україні);
 - дискримінація за ознакою статусу (за економічним статусом – має місце в судовій системі, оскільки учасники судових позовів, що зuboжили, часто не можуть дозволити собі кваліфікованого адвоката та отримання якісних послуг; за соціальним статусом – влада на загальнонаціональному або місцевому рівнях може розподіляти фінанси та послуги на користь тих верств населення, які з більшою вірогідністю за них проголосують).

Другий підхід розглядає соціальну ексклюзію на мікрорівні і аналізує стан її носіїв; він зосереджується на специфіці прояву життєвої ситуації членів цієї групи щодо інших членів суспільства [2]. Отже, згідно з цим підходом першочерговою є ознака «депривації».

Депривація є процесом скорочення чи позбавлення можливостей задовольняти основні життєві потреби окремих індивідів чи навіть певних соціально-демографічних груп населення внаслідок порушення соціальних зв'язків. Оцінити її можна на основі показників рівня життя, а до основних її проявів відносяться такі: стан соціального дискомфорту, різноманітні психічні розлади особистості, порушення чи деформація соціальних зв'язків, що, відповідно, спричиняє соціальну напруженість, нестійкість масових настроїв та суспільної думки з різних питань соціально-економічного розвитку країни тощо [4].

Оскільки в Україні спостерігається значна контрастність (коефіцієнт розриву) у рівнях матеріальної забезпеченості окремих соціальних груп, такий стан речей зумовлює появу різних форм депривації. Найхарактернішими прикладами є депривація літніх людей, осіб з обмеженими можливостями, непрацевлаштованої молоді, мешканців сільських регіонів і т. п. Несприятливі соціально-економічні умови, незадоволення певних потреб, зокрема матеріальних у поєднанні з обмеженим спектром можливостей щодо охорони здоров'я, освіти, комфортного проживання, працевлаштування, рівня оплати праці, зумовлюють вразливість цих соціальних груп до різного роду викликів, у тому числі девіантної (вживання алкоголю, проституція, хуліганство, вандалізм, самоізоляція, залучення до діяльності деструктивних культів, членство у вуличних неформальних групах, агресія проти всіх, насильство в сім'ї) та делінквентної (крадіжки, вбивства, здирицтво і шантаж, розповсюдження наркотиків, контрабанда, хабарництво, розбійні напади) поведінки в суспільстві. Хоча держава сьогодні, декларуючи рівний доступ до соціальних послуг, дає

змогу отримати безоплатну освіту кожному громадянину, незалежно від його матеріального становища, як і скористатися медичними, юридичними чи іншими соціальними послугами, проте вона не може забезпечити їм на тих же умовах задоволення інших потреб (які відносяться до потреб вищого ступеня), оскільки коштів на це уже не вистачає. Отже, вбачаючи деформацію соціальних зв'язків в українському суспільстві головною причиною депривації, яка за певних умов може спричинити соціальну напруженість, нестійкість масових настроїв і суспільної думки з різних питань соціально-економічного розвитку країни, вважаємо, що завдання держави сьогодні – ретельно дослідити це явище.

Висновки. Підводячи підсумки, слід зазначити, що соціальну ексклюзію в Україні потрібно досліджувати як з точки зору причин її виникнення, так і наслідків впливу на суспільство (форм прояву, чинників, категорій). Ґрунтовно проаналізувавши особливості прояву означеного явища в Україні, можемо зазначити, що сьогодні в суспільстві яскраво спостерігаються характерні ознаки соціальної ексклюзії, а подальше посилення нерівності зумовлює її поширення у більших масштабах, що спричинює високий рівень поляризації українського суспільства та водночас несе суттєву загрозу його стабільності. Необхідними є ефективні та дієві заходи на рівні державної та регіональної влади для запобігання подальшому випадінню населення з соціально-економічних процесів і загалом із суспільного життя, розроблення усвідомленої комплексної політики сприяння соціальній інтеграції та підвищенню рівня і якості життя українського громадянина.

Список використаних джерел

1. Оксамитна С., Хмелько В. Соціальна ексклюзія в Україні на початковій стадії реставрації капіталізму. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2004. № 3. С. 66-77. URL: https://www.kiis.com.ua/materials/articles/social%20exclusion_Oksamytna_Khmelko.pdf
2. Рєвнінцева О. В. Соціальне виключення: проблеми визначення та дослідження. *Демографія та соціальна економіка*. 2008. № 1. С. 98-106. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8940/08-Revnizeva.pdf>
3. Кодекс законів про працю України. *Законодавство України*: сайт. 2020. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
4. *Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу* / за ред. Е. М. Лібанової. К.: Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2012. 404 с.
5. Тютюнникова С. В., Пивоварова К. Л. Інклюзивний розвиток національної економіки як чинник подолання бідності. *Бізнес Інформ*. 2018. № 8. С. 105-111.
6. Овчарова Л. М. Причини та форми прояву соціальної ексклюзії у сучасному українському суспільстві. *Молодий вчений*. 2017. № 10(50). С. 745-749. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/10/170.pdf>
7. Прогнімак О. Д. Інклюзивний розвиток України: перешкоди vs перспективи. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 1(51). С. 187-197.

References

1. Oksamytna, S., & Khmelko, V. (2004). Sotsial'na eksklyuziya v Ukraini na pochatkoviy stadiyi restavratsiyi kapitalizmu [Social exclusion in Ukraine at the initial stage of restoration of capitalism]. *Sotsiologiya: teoriya, metody, marketing* – *Sociology: theory, methods, marketing*, 3, 66-77. Retrieved from https://www.kiis.com.ua/materials/articles/social%20exclusion_Oksamytna_Khmelko.pdf [in Ukrainian].
2. Revnitseva, O. V. (2008). Sotsial'ne vyklyuchennya: problemy vyznachennya ta doslidzhennya [Social exclusion: problems of definition and research]. *Demohrafiya ta sotsial'na ekonomika – Demography and social economy*, 1, 98-106. Retrieved from <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8940/08-Revnizeva.pdf> [in Ukrainian].
3. *Kodeks zakoniv pro pratsyu Ukrayiny [Code of Labor Laws of Ukraine]* (2020). *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> [in Ukrainian].
4. Libanova, E. M. (Ed.) (2012). *Nerivnist' v Ukraini: masshtaby ta mozhyvosti vplyvu [Inequality in Ukraine: the scale and potential for influence]*. Kyiv: Ptukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. [in Ukrainian].

5. Tyutyunnykova, S. V., & Pyvovarova, K. L. (2018). Inklyuzyvnyy rozvytok natsional'noyi ekonomiky yak chynnyk podolannya bidnoty [Inclusive development of the national economy as a factor in overcoming poverty]. *Biznes Inform – Business Inform*, 8, 105-111. [in Ukrainian].
6. Ovcharova, L. M. (2017). Prychyny ta formy proyavu sotsial'noyi eksklyuziyi u suchasnomu ukraiyins'komu suspil'stvi [Causes and forms of social exclusion in modern Ukrainian society]. *Molody vcheny – Young scientist*, 10(50), 745-749. Retrieved from <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/10/170.pdf> [in Ukrainian].
7. Prohnyak, O. D. (2018). Inklyuzyvnyy rozvytok Ukrainy: pereshkody vs perspektyvy [Inclusive development of Ukraine: obstacles vs prospects]. *Ekonomichnyy visnyk Donbasu – Economic Bulletin of Donbass*, 1(51), 187-197. [in Ukrainian].

Karpyak M. O. Social exclusion in Ukraine: features and forms of manifestation in modern society.

Modern socio-economic transformations and the development of ideas of universalization of individual rights and needs emphasize the urgency of overcoming the new forms of inequality and finding effective mechanisms for consolidation and integration of social systems to avoid negative social phenomena that threaten national security, preventing the exclusion of certain groups from public life, forming the stable social ties and interpersonal cooperation, which is an important condition for the successful development of the state and society as a whole. The changes taking place in Ukraine today are marked by the ambivalence of their impact: on the one hand, there are positive changes towards the necessary reforms, on the other – the aggravation of social tensions due to instability, bottlenecks or imperfections of the reform process itself, increasing income gaps and limiting the access of large sections of the population to resources, including basic social services, etc. Despite the significant number of scientific papers on the phenomenon of social exclusion, the issue of substantiation of the forms and features of social exclusion, as well as the dynamics of its spread in Ukrainian society remains insufficiently elaborated. Thus, the purpose of this article is to study the phenomenon of social exclusion in Ukrainian society. In the context of the study, the reasons underlying the formation of the phenomenon of social exclusion in Ukraine in the early stages of statehood are substantiated, the problems that determine its spread in modern Ukrainian society, and the consequences of the impact on society are highlighted. A categorical analysis of the phenomenon of social exclusion is carried out, in particular by forms of manifestation, criteria and factors, scale of distribution, levels of formation, and nature of social ties. Based on the analysis, the peculiarities of the manifestation of social exclusion in Ukraine at different stages of development of Ukrainian society are revealed.

Key words: social exclusion, inequality, socio-economic transformations, social structure of society, deprivation, discrimination, social ties.

*Карп'як Марія Олександрівна – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу регіональної економічної політики ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» (e-mail: marimusic@meta.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2892-4806>).
Karpyak Mariya Oleksandrivna – Ph.D. (Econ.), Senior Researcher of the Department of regional economic policy of the Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine.*

Надійшло 21.05.2020 р.

Scientific-practical journal «REGIONAL ECONOMY»

Scientific-practical journal «Regional economy» is a specialized scientific-practical publication, which highlights such theoretical and applied issues: the formation and implementation of state regional policy in Ukraine, the problems of socio-economic life of the regions, territorial development, environmental management and ecological security, social policy, cross-border cooperation, rural development, investment and innovation policy, Finance and banking.

Journal «Regional economy» is included in the List of scientific professional publications of Ukraine in category B in the field of economic sciences (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated by 02.07.2020 №886).

The journal is included in the international scientometric database Index Copernicus, Poland - with 2012.

The journal's website: www.re.gov.ua